

Brunfels: Kreuterbuch, 1535, Kressz.

Kressz.

Von dem nammen dipes krauts.
Vor zeiten wann man die faulen, dollen, und unverständigen hat wöllen erwecken, und hurtig machen, und irer vernunfft geübet, pflagen die alten ynen ein sprichwort vor zu sprächen, Ede Nasturtium. das ist so vol gesagt, als, yssz Kresszen. Dann Kresszen in die naß gethon, schârpffet das hytn, unnd purgieret es. Und ist sein Latinischer nammen Nasturtium, der Kryechisch, Cardamon. Wechþt wunderbarlich hoch inn Arabia. Unnd ist ettwan ein speiß gesein der Persier, und kriegs volck so under dem (A iij) (192, cxcij) [201] Kônig Cyro was, wie Xenophon darvon schreibet.

Statt seines gewächp.
Wächþt an gebawenen stetten, und gehet auff am fünfften tag nach seiner sâhung. Palladius spricht, das er alle stett mōge leiden, und eynen yeden lufft, bedarff keynes mystes, mag auch wol on feuchte sein, wo er nitt zūgegen, und mit lattich gesâhet, wachþe er zūm aller hübschesten.

Geschlecht und gestalt.
Geschlecht der Kresszen seind etwann fyerley. Als Garten Kressze, den man im Salat yssset, mit breytten schyfflin, in welchen ist

Kers. (Lepidium sativum)

Van de namen van dit kruid.
Voor tijden wanneer men de vuile, dolle en onverstandige heeft willen opwekken en snel maken en hun verstand oefenen plagen de ouden hen een spreekwoord voor te spreken, 'Ede Nasturtium', dat is zoveel gezegd als; eet kers. Dan kers in de neus gedaan scherpt de hersens en purgeert het. En is zijn Latijnse naam Nasturtium, de Griekse Cardamon. Groeit wonderbaarlijk hoog in Arabië en is wat een spijs geweest der Perzen, een krijgsvolk zo onder (A iij) (cxcij) [201] koning Cyro was zoals Xenophon daarvan schrijft.

Plaats van zijn gewas.
Groeit aan gebouwde plaatsen en gaat op na de vijfde dag na zijn zaaien. Palladius spreekt dat het alle plaatsen mag lijden en het elke lucht, behoeft geen mest, mag ook wel zonder vocht zijn waar het niet tegen en met sla gezaaid wordt groeit het allerbeste.

Geslacht en gestalte.
Geslacht der kersen zijn ongeveer viervormig. (Lepidium sativum) Als hofkers

gelber somen, eines starcken geschmacks wie Senff.

Brunnen Kressz, auch Salat kraut. Wächst an den feuchten stetten, bey, und in den rauschenden bächlin, in den lären wasser gräben, eyner ellen hoch, mit einem feypten holen stengelin, an welchem kleine etwas rundtlichte bletlin, so man die selbigen zertheybet, und ysset, schmecken sye wie garten kressz. Bringet auch kleine weisse blümlin, und darnach schyfflin wie die Cheiri und Nâgelin blümlin, in welchen ist ein kleines sâmlin, bitter. Und die würtzelin zart, wie menschenhar, schneeweissze.

Nasturcium rectorum, wie es Serapion nennet, mit schmalen, langen spitzen, und gespaltenen blättlin, zweyerfingerlang, feyptlecht, hat wentzig neslin, uff welchen ist etwas gleich wie bârlin, gekrümmet, in welchem ist breytter samen. Sein blümlin weisszlechtig. Und wächst uff den strassen und bey den wänden der heüßer.

Das fyerde Nasturcium orientale, auch beschriben vonn Serapione, am ccclviij. Capitel.

Complexion.

Der samen von Kresszen vergleicht sich in seiner qualitet dem Senff, einer brennenden krafft. Das kraut gedôttret hat gleiche krâfft dem samen, aber gtyen ist es besser. Unnd würt vermischet den artzeneyen, so da die grobenn flegmata der brust zerschneiden.

Seine krâfft, uff Dioscotide, und Plinio. Garten Kressz reytzet zu unkeüsheit. Schârpffet die synne. Reyniget den bauch. Treibet die Cholera, gedruncken so vol als.x.quintlin. Treibet auß, unnd tôdtet die wûrm, mit honig gedruncken.

Machet harnen.

Reyniget das miltz, mit essig übergelegt, oder honig.

Mit honig genossen, nüchteren, vertreibet den hûsten.

Reyniget das miltz in wein und feigen gesotten und gedruncken.

Reyniget allerley malatzeyen unnd maßen.

Reyniget die geschwâr so safft geben wie honig, Favi uff Latin genennt.

Reyniget die lunge, und die brust.

die men in salade eet, met brede scheepjes in welke is gele zaad, een sterke smaak zoals mosterd.

(Rorippa nasturtium-aquaticum) Bronkers, ook salade kruid. Groeit aan de vochtige plaatsen, bij en in de ruisende beekjes, in de lege sloten een elleboog hoog met een vet hol stengeltje aan welke kleine wat rondachtige blaadjes en zo men diezelfde wrijft en eet smaken ze zoals hofkers. Brengt ook kleine witte bloempjes en daarna scheepjes zoals de Cheiri en nageltjes bloempjes in welke is een klein zaadje, bitter. En de worteltje zacht zoals mensenhaar, sneeuw wit.

Nasturcium rectorum, zoals het Serapio noemt, met smalle, lange spitsen en gespleten blaadjes, twee vingers lang, vetachtig, heeft weinig twijgjes op welke is ongeveer gelijk zoals een baardje, gekromd, in welke is breed zaad. Zijn bloempjes witachtig en groeit op de straten en bij de wanden der huizen.

Dat vierde Nasturcium orientale, ook beschreven van Serapio aan 358ste kapittel.

Samengesteldheid.

De zaden van kers vergelijken zich in hun kwaliteit de mosterd, een brandende kracht. Dat kruid gedroogd heeft gelijke kracht met de zaden, echter groen is het beter en wordt vermengt in de artsenijen zo daar de grove flegma der borst te versnijden.

Zijn kracht uit Dioscorides en Plinius.

Hofkers wekt op tot onkuisheid.

Scherpt de zin. Reinigt de buik. Drijft de gal, gedronken zoveel als 10 quinten. Drijft uit en doodt de wormen, met honing gedronken.

Maakt plassen.

Reinigt de milt, met azijn opgelegd of honing.

Met honing genoten, nuchter, verdrijft de hoest.

Reinigt de milt, in wijn en vijgen gekookt en gedronken.

Reinigt allerlei huiduitslag en mazelvlekken.

Reinigt de zweren zo sap geven zoals honing, Favi op Latijn genoemd.

Ist gůt für das keichen, Asthma genannt.
 Vertreibet aller schlangen gyfft.
 Halt das har das es nit upfallt.
 Maturiert, oder zeitiget den Carbunckel, und
 thůt yn uff, mit bereytem gersten meel und
 essig übergelegt.
 Leget das weethumb der hüfften.
 Zerlasset und leget alle geschwulsten. (cxciij)
 [202]
 Reyniget die fressenden schâden, mit honig
 gebtaucht.
 Mit geypmilch kocht, und gedruncken
 benympt das wee umb die brust.
 Zeůcht dôtn unnd stacheln auß dem fleysch.
 Benymmet das haubtwee so von kalten
 flüssen sein utsach hat.
 Item das zanwee, dz safft im mundt gehebt.
 Reynigt die schůppen uff dem haubt unnd
 den gryndt, übergestrichenn mitt
 gânpschmaltz.
 Widersteet den scorpionen.
 Gekochet mit feigen, unnd über das daub ot
 gelegt, bringet wider dz gehôt.
 Summa, ist einer brennenden natur und
 vergleicht sich in allen dingen dem senff,
 unnd dem wylden senff, gar genaw auff den
 fyerden grade, als ettlich wôllen.
 Dıper samen wâret unnd bleibt gůtt fünff jar.
 Dıper samen im mundt gehebt, und
 gekeűwet, ist gůt für die lemme der zungen.
 Ein sâcklin daraů gemacht, und über gelegt,
 drůcknet das haubt.
 Ein kostlich sternutament den lethargicis.
 Gekocht mit feigen, und ein gargarisma
 daraů gemacht, hebt auch das gefallen
 zâpfflin*.
 Das pulver darvon, treibet hynnyn den affter
 der hâraů gangen.
 Mit essig kochet, zerlasset die krôpff, und
 andere knollen.
 Das wasser vertreibt dz zangeschwâre, so
 man die bůller damit wescht.
 Dyenet auch für die potpellen und
 otschlechten, mit honig vermischt, dűchlin
 darinn genetzt, und übergelegt, es zeůcht die
 roten flecken herauf.
 Mit boley und wasser gesotten, verzeret die
 bôpe feűchtigkeit in den magen.
 Man soll dıpes samens nit zů vil btauchen, ist
 sunst schâdlich.

Reinigt de longen en de borst.
 Is goed voor dat kuchen, Astma genoemd.
 Verdrijft alle slangen gif.
 Houdt dat haar zodat het niet uitvalt.
 Matureert of rijpt de karbonkel en doet die
 open, met bereide gerstemeel en azijn
 opgelegd.
 Legt de pijnen der voeten.
 Oplost en legt alle zwellingen. (cxciij) [202]
 Reinigt de vretende schaden, met honing
 gebruikt.
 Met geitenmelk gekookt en gedronken
 beneemt de pijn om de borst.
 Trekt dorens en stekels uit het vlees.
 Beneemt de hoofdpijn zo van koude vloed
 zijn oorzaak heeft.
 Item de tandpijn, dat sap in mond geheven.
 Reinigt de schubben op het hoofd en de
 schurft, over gestreken met ganzenvet.
 Weerstaat de schorpioenen.
 Gekookt met vijgen en over dat dove oor
 gelegd brengt weer dat gehoor.
 Summa, is een brandende natuur en
 vergelijkt zich in alle dingen de mosterd en
 de wilde mosterd, erg nabij op de vierde
 graad zoals ettelijke willen.
 Deze zaden duren en blijven goed vijf jaren.
 Deze zaden in mond geheven en gekauwd is
 goed voor de verlamming der tong.
 Een zakje daaruit gemaakt en over gelegd
 droogt dat hoofd.
 Een kostelijk niespoeder de lethargische.
 Gekookt met vijgen en een gorgelwater
 daaruit gemaakt heft ook de gevallen huig.
 Dat poeder daarvan drijft weer in de
 achterste die eruit gegaan is.
 Met azijn gekookt lost op de krop en andere
 knollen.
 Dat water verdrijft de tandzweren zo men de
 builen daarmee wast.
 Dient ook voor dat mompelen en ooruitslag,
 met honing vermengt, doekjes daarin genat
 en opgelegd, het trekt de roden vlekken
 eruit.
 Met polei en water gekookt verteert de boze
 vochtigheid in de maag.
 Man zal dit zaad niet teveel gebruiken, is
 verder schadelijk.

Krâfft des Brunnenkresszens. Brunnkressze, ist kalter natur, und leget die hitzigen geschwulsten, mitt süsssem wein gesotten, und übergelegt. Das wasser ist gût unnd bewârt für das gryn. (B) (cxciij) [203] Tôdtet die wûrm im leib. Benymmet die lungen sûcht.und lebersûcht, doch soll man nit zû vil uff ein mal drincken.	Kracht der bronkers. Bronkers is koude natuur en legt de hete zwellingen, met zoete wijn gekookt en opgelegd. Dat water is goed en beweerd voor dat gruis. (B) (cxciij) [203] Doodt de wormen in lijf. Beneemt de longenziekte en leverziekte, doch zal men niet teveel op eenmaal drinken.
--	--

Fuchs;

Van hofkersen. Kapittel 136. (Lepidium sativum)

Namen.

Tuinkers wordt op Grieks Cardamum, in Latijn Nasturtium genoemd, welke naam het in de apotheken behouden heeft. De gewone kruidenkenneren heten het Cressionem hortensem. Oorzaken deze net genoemde namen vindt men in het lang in mijn Latijnse kruidenboek verhaald, daarheen mogen zich de spraak verstandige vervoegen.

Gestalte.

Tuinkers heeft een ronde stengel, ellebogen hoog, bladeren die zijn klein en gespleten. Zijn bloempjes wit, dat zaad geel in brede ronde scheepjes begrepen, datzelfde is aan smaak scherp zoals de mosterd.

Zijn groeiplaats.

Groeit overal in hof waarheen het gezaaid wordt. Mag alle oord leiden, behoeft geen mest, kan ook goed zonder vocht zijn.

Tijd.

De tuinkers bloeit in juni het meeste, vervolgens brengt het zijn zaden.

De natuur en samengesteldheid.

De zaden van de tuinkers zijn warm en droog in vierde graad. Dat kruid ook zo het dor wordt heeft gelijke natuur en kracht zoals het zaad. Zo het echter noch groen is heeft het een waterige vochtigheid noch bij hem en is daarnaar niet zo scherp also dat men het tot spijs met brood goed gebruiken mag en kan.

Kracht en werking.

Dat zaad is scherp en daarnaar de maag tegen. Reinigt de buik. Drijft uit de wormen met honing genomen. Maakt de milt kleiner. Brengt de vrouwen hun ziekte. Wekt op tot onkuisheid. Is naar de kracht [368, 369] de mosterdzaden erg gelijk. Heelt alle blaartjes en scheefheid van de schurft, boze mazelen en vlekken. Met honing vermengt en opgelegd maakt het de milt kleiner. Met honing en water gekookt verdeelt het de taaie slijm om de borst. Is derhalve diegenen zo zwaar ademen en kuchen zeer nuttig. Dermate gedronken weerstaat het de slangen en giftige dieren. Een rook daarvan gemaakt verdrijft alle dergelijke vergiftige dieren. Dat zaad in water gekookt en dat hoofd mee gewassen houdt dat haar vast en stijf. Met gerstemout en azijn opgelegd is het goed diegenen zo de voetenpijn hebben. Verdeelt ook also gebruikt allerlei zwellingen. Scherpt de geest. Drijft uit de gal door de stoelgang, in water gekookt en gedronken. Reinigt ook dat hoofd en scherpt dat gezicht. Met vijgen vermengt en pleistervormig over de

oren gelegd brengt het weer dat gehoor. Verdrijft de schubben en schurft op het hoofd, met ganzenvet vermengt en over gestreken. Met honing vermengt en over gestreken heelt het de zweren en schaden zo om zich vreten. Met bonenmeel vermengt en opgelegd, daarna met kool toegedekt verdeelt het de krop.

Van Sisymbër. Kapittel. 276.

Namen.

Sisymbër hebben we dit kruiden van de Griekse en Latijnse namen genoemd, dan in net gedachten spraken wordt ze Sisymbria geheten. Uit welke oorzaak echter zulke name haar gegeven is hebben we in Latijn voldoende aangetoond.

Geslacht.

Van de Sisymbër zijn twee geslachten. Dat eerste wordt van ettelijke genoemd Corona veneris, in de apotheken echter Balsamita. Ettelijke noemen dit geslacht in Latijn Mentam aquaticam, op Duits vismunt, watermunt of beekmunt. (Mentha aquatica) Dat andere geslacht wordt geheten Sisymbrium cardamine. Bij de Apothekers Nasturtium aquaticum. In Duits bronnenkers. (Rorippa nasturtium-aquaticum)

Vorm.

Vismunt is de tamme munt niet ongelijk, heeft een vierkantige, roodachtige stengel. De bladeren zijn de tamme munt bladeren gelijk, ringsom gekerfd, breder en een goede reuk. De bloemen welke bij elk lid eruit groeien zijn bruin lijfkleurig en zien een enspen of spindelknop gelijk. Bronkers heeft een holle stengel, een elleboog ongeveer hoog. De bladeren zo eerst voort komen zijn rond, daarna worden ze ingesneden zoals aan de wilde witte mosterd. Bloeit met zeer kleine witte bloempjes. Daarna volgen kleine schotjes met zeer kleine goudkleurige zaden zoals de witte mosterd opgevuld. Zijn wortels zijn vast reine witte harige vezeltjes zoals haar of zijde.

Hun groeiplaats.

De vismunt groeit op de vijvers, aan kanten der watersloten. De bronkers wordt voornamelijk in warme bronwellen op het water zwevend gevonden.

Tijd.

Vismunt en bronnenkers bloeien met andere munt in zomer, voornamelijk echter in augustus.

De natuur en samengesteldheid.

Deze twee gewassen, terwijl en ze noch groen en vochtig zijn, warmen en drogen in andere graad. Wanneer ze echter dor worden in derde. [712, 713, 714]

Kracht en werking.

De zaden van de vismunt in wijn gekookt en gedronken is goed tot de plaswind en de lendensteen. Het verzacht dat grommen der darmen en dat ophitsen. De bladeren gestoten en over het voorhoofd en slaap gelegd verzachten de smarten van het hoofd. Ze zijn ook voortreffelijk goed opgelegd diegenen zo van de bijen of wespen gestoken zijn. De zaden gekookt en gedronken stelpen dat breken. De bronnenkers drijft de plas, gekookt en gedronken. Dat kruid gestoten en de ganse nacht daarop gelegd verdrijft alle mazelen, vlekken, ruigte en ongesteldheid der huid, zal 's morgens echter wederom afgewassen worden. Beide vismunt en bronkers opgelegd zijn goed tegen allerlei dieren zo steken zoals zijn de horzels en dergelijke. Ze zullen echter van de zwangere vrouwen niet inwendig in lijf genomen worden, dan ze drijven te zeer. Zo men een wil wakker maken zal hem het sap van bronkers met azijn vermengt in de

neus gedaan worden.

Zie verder: <http://volkoomenoudeherbariaenmedisch.nl> en : <http://www.volkoomen.nl/>